

Het lichaam – Site voor de antropologische blik

Welke waarheid tonen documentaires? *Nanook of the North* (1922) geldt als de eerste antropologische documentaire. De film toont het leven van de 'primitieve' Inuit-jagers, maar onderzoek leerde dat cineast Flaherty een en ander ensceeneerde naar de smaak en opvattingen van het westerse publiek. Vandaag zoekt men in de 'visuele antropologie' niet meer naar Waarheid of Authenticiteit, maar naar een 'gedeelde waarheid'. Cineaste An van. Dienderen over de retoriek van documentaires en over het portret dat zij maakte van choreograaf José Besprosvany.

Waar de westerse danser wordt geïnitieerd via de spiegel en het 'ik' door een Lacaniaanse wervelwind tot 'ander' wordt gebombardeerd, toont de film *Learning to Dance in Bali* (1978) van Margaret Mead en Gregory Bateson dat de Balinese leerling leert dansen via het lichaam van zijn meester achter zich. De meester neemt de polsen van zijn pupil en drukt het lichaam van de leerling tegen zich aan. Doorheen de bewegingen van de meester voelt de pupil hoe de dans te incorporeren. Culturele verschillen liggen in deze film voor het grijpen. Mead, godmother van de visuele antropologie, argumenteerde dat enkel met dergelijke opnames bepaalde aspecten van de Balinese cultuur cross-cultureel kunnen gecommuniceerd worden. Ondertussen is het gebruik van videoapparatuur zo verspreid, dat deze stelling bevestigd lijkt. Bijna elke 'andere' gemeenschap kan in beeld worden gebracht. Problematisch hieraan is de impact van beeldproductie op de 'ander'. Beelden uit andere culturen verschijnen eerder als exotiserend, objectiverend, stereotiep of worden omgeven door een melig politiek correct lintje. De echte uitdaging die de globalisering van de technologie brengt, is het in vraag stellen van noord-zuidrelaties in het kunstenlandschap. Vragen omtrent dans, film en antropologie, vanuit de realisatie van de film *Site, een topografisch portret*.

Vorig jaar sprak Frie Leysen van het KunstenFESTIVALdesArts mij aan om 40 uur interviews te ontsluiten. Het festival had twee jaar voordien samen met Dito'Dito en transquinquennal het project *Van hier en ginder / D'ici et de là-bas* opgestart. Er werden toen interviews afgenomen van kunstenaars en intellectuelen die zich in België waren komen vestigen, artiesten uit verschillende disciplines die uit Tunis waren verhuisd naar Antwerpen, of Bujumbura hadden verlaten om zich in Brussel te vestigen. Het waren persoonlijke verhalen over hoe de diaspora in ons land wordt geleefd. Een jaar later zorgden beide gezelschappen voor een vervolg, waarin ze het woord gaven aan in België wonende en werkende kunstenaars van Chinese, Mexicaanse, Kongolese en Tunesische afkomst. Deze gesprekken werden opgenomen op video en live uitgezonden in knusse monitorhoekjes opgesteld in de Beursschouwburg. Dit evenement resulteerde in 40 uur videogesprekken die na uitzending tijdens het festival in de kast verdwenen. Samen met Marilyn Wathel kreeg ik van Frie Leysen de opdracht dit materiaal in een documentaire te verwerken. Terwijl Marilyn koos voor een thematische bundeling van verschillende getuigenissen, heb ik het interview van de choreograaf José Besprosvany eruit gelicht om er *Site, een topografisch portret* mee te realiseren.

Uitsluiting & retoriek

José Besprosvany: *'Mijn grootouders waren Asjkenazim-joden. Ze emigreerden uit Israël, via Italië, en Duitsland naar Rusland. Ze vestigden zich in Mexico omdat ze er familie hadden, denk ik. Mijn ouders ontmoetten elkaar op school. Ze leefden in een gesloten groep van Asjkenazim-joden: alles draaide rond de synagoge, de gemeenschap en het gezin. Ik had enkel joodse vrienden, mijn school was joods. Eigenlijk kende ik Mexico niet, ik was er een vreemde, een buitenstaander. Dat stoorde mij enorm. Ik voelde me er verstikken. Ook voelde ik dat ik me daar niet zou kunnen ontwikkelen. Op mijn zeventiende besliste ik dat dit niet*

'mijn' wereld was. Ik wou me artistiek ontplooiën. In dat joodse milieu zou dat niet kunnen, dacht ik. Daarom ben ik in Europa toneel en dans komen studeren.'

Ik was op de eerste plaats getroffen door het verband dat Besprosvany legde tussen zijn choreografieën en zijn sociaal-culturele positie in de Belgische samenleving. José Besprosvany: *'Ik denk dat mijn eerste voorstellingen een soort drang uitdrukten om opgenomen te worden in een grote gemeenschap van kunstenaars: mensen die uit Mudra kwamen, jonge choreografen die in die tijd actief waren. Ik probeerde me te integreren in die Belgische beweging van toen. Ik wou doen wat men hier deed, om tot die wereld te behoren. Toen zag ik dat waarschijnlijk niet in, nu wel.'*

Zijn verhaal illustreert treffend wat culturele uitsluiting kan betekenen. Wie wil meedraaien in het grote kunstencircuit, moet zich confirmeren aan de bestaande retoriek. Onderwerp maar ook timing, ritme, kadring, fasering, het zijn allemaal elementen die een bepaalde retoriek vorm geven. Het artistieke paradigma dat onveranderlijk in het westen lijkt te worden geïnstalleerd, ontkent invloeden van andere culturen of minimaliseert deze door ze tot 'etnische' kunst te bombarderen. Avant-gardebewegingen, postmodernisten en andere nieuwe bewegingen ontsnappen niet aan het installeren van een dergelijk discours, dat gedragen wordt door een dominant systeem. Het 'vreemde' vreemd laten, het tot een exotisch curiosum definiëren waardoor opnieuw hiërarchische verhoudingen in het beeld komen. Dat een instelling als het SMAK een grote *white power plant* is, valt moeilijk te ontkennen. Dat hedendaagse kunst uit het oosten steevast als volkskunst wordt omschreven evenmin. De politiek-economische relaties tussen oost en west, noord en zuid vinden hun uitdrukking in de aankooppolitiek van dergelijke 'westerse' instellingen. Soms wordt dit 'euvel' opgemerkt en maakt men zich ervan af door een tentoonstelling over 'Vrouwelijke kunstenaars uit Etnische Minderheden' op te zetten. Of die dan door 'hen' als representatief worden ervaren, is een andere vraag.

José Besprosvany: *'Enkele jaren geleden werkte ik samen met een hedendaags componist. Die vertelde me over hedendaagse muziek en over de regels en principes ervan. Toen voelde ik me plots gediscrimineerd door de Europese kunstwereld. Die kunstenaars beschouwen andere kunst als minderwaardig. Toen besepte ik dat wij niet op dezelfde manier denken. Omdat*